

Zpřístupňování děl nedostupných na trhu v digitální podobě

**(Veřejné knihovny a jejich služby v digitálním prostředí -
možnosti a meze)**

Vít Richter

Národní knihovna ČR

6.10.2016

Ústí nad Labem

**Přežijí knihovny rok 2015?
Budou knihovny za deset let někomu potřebné?**

Informační technologie proměňují knihovny a jejich služby

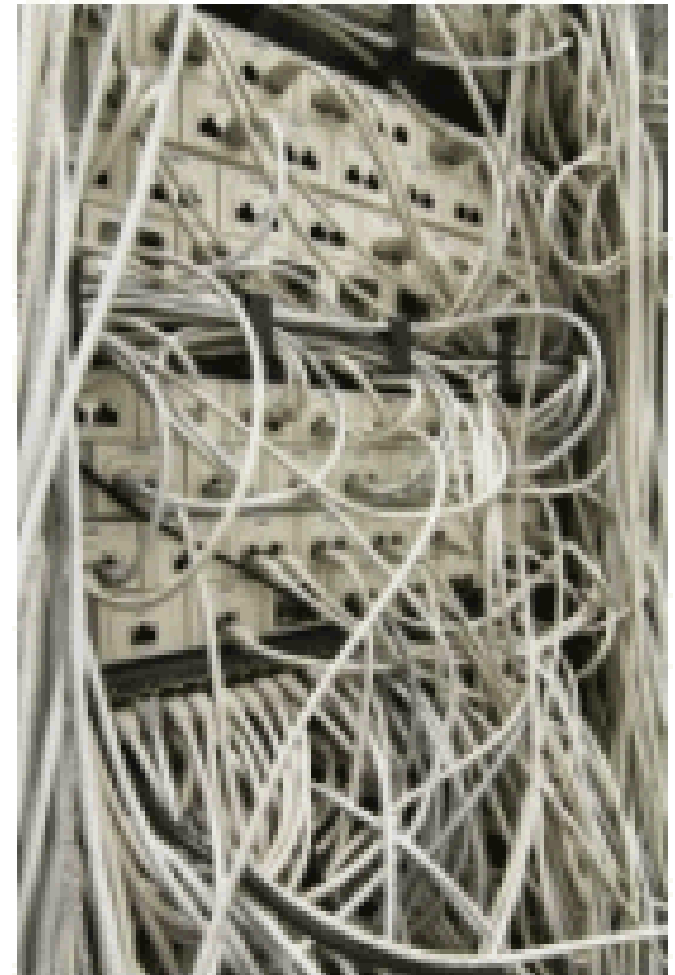
- ☐ Internet
- ☐ Sociální média
- ☐ Mobilní komunikace
- ☐ E-knihy, e-čtení
- ☐ Digitalizace knihovných fondů

- ☐ Digitalizace každodenního života
- ☐ Způsob komunikace - hyperkonektivita
- ☐ Způsob práce s informacemi
- ☐ Autorský zákon

- ☐ Knihovny ztratily svůj monopole

**Knihovny ve
virtuálním
prostředí**

**Knihovny jako
otevřená
vzdělávací,
kulturní,
komunitní a
kreativní centra**

**Budování
knihovních
fondů a
informačních
zdrojů**

**Trvalé uchování
tradičních
knihovních
dokumentů**

**Výstavba
knihoven,
podpora
infrastruktury
ICT v knihovnách**

**Systém
hodnocení a
marketing
veřejných
knihovnických a
informačních
služeb**

**Vzdělávání
pracovníků
knihoven**

**Knihovny jako
vědecko-
výzkumné
institute**

**Knihovny ve
virtuálním
prostředí**

Knihovny jako
otevřená
vzdělávací,

Budování
knihovních
fondů a

Trvalé uchování
tradičních

Long Term Preservation

Výstavba
knihoven,
podpora
infrastruktur
ICT v knihovnách

Jaké služby poskytují knihovny v oblasti ICT?

	2006	2015	
Knihovny s internetem	71%	92%	
Uživatelé internetu	100%	107%	
PC připojené k internetu	100%	133%	
Webové stránky	12%	62%	
On-line katalog	7%	48%	
Vzdělávání uživatelů ICT	6%	3%	
Půjčování e-knih	0%	1%	

Přístup k informačním zdrojům:
Anopress, ASPI, Codexis, Library Press Display

cca 50 knihoven

Příležitosti pro veřejné knihovny

- ☐ E-půjčování e-knih
- ☐ E-depozit – shromažďování a zpřístupňování publikovaných elektronických dokumentů (eknihy, eperiodiky, webové dokumenty)
- ☐ Zpřístupnění výsledků digitalizace – díla nedostupná na trhu
- ☐ Podpora digitální gramotnosti

E-půjčování e-knih

PŘIJÍMÁNÍ VÝZVY

*Tvorba nové vize
veřejných knihoven*

THE ASPEN INSTITUTE
Communications and Society Program

Knihovny aktuálně čelí dvěma hlavním výzvám při poskytování přístupu k obsahu ve všech formátech:

- Být schopny získávat a sdílet e-knihy a další digitální obsah na stejném principu jako jejich fyzické verze
- Mít dostupné a univerzální technologie vysokorychlostního připojení, které dodávají a pomáhají vytvářet obsah

Možnosti půjčování e-knih

- ☐ EBSCO eBooks
- ☐ Proquest EBL
- ☐ Proquest ebrary
- ☐ Proquest Ebook Central
- ☐ Flexibooks
- ☐ Levná knihovna
- ☐ eReading.cz

Přehled nabídky e-knih: <https://sites.google.com/site/eknihyproknihovny/home>

E-půjčování ve veřejných knihovnách ČR

☐ 2014

- Duben – Jihočeská vědecká knihovna + eReading
- Prosinec – půjčuje cca 30 knihoven
- Cca 600 výpůjček měsíčně

☐ 2015

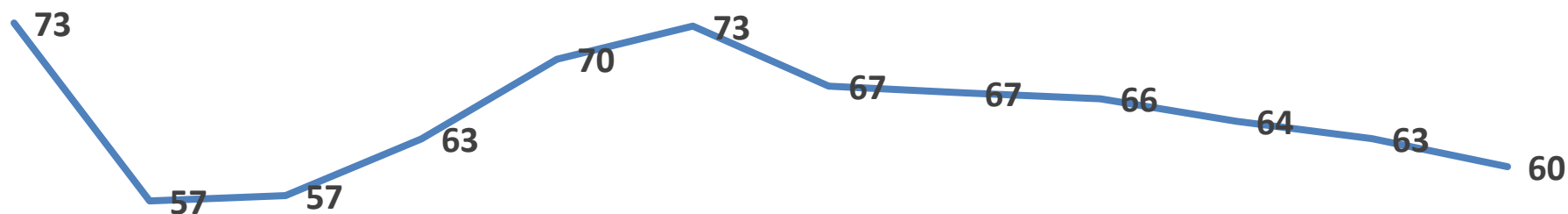
- Podpora e-půjčování z programu VISK
- Prosinec – půjčuje asi 70 knihoven
- Cca 2000 výpůjček měsíčně

☐ Nabídka eReading = 2 500 titulů, celková nabídka 8 000 titulů

☐ Cena výpůjčky 49,- Kč – je to drahé?

Vývoj počtu výpůjček ve veřejných knihovnách (mil.)

— Počet výpůjček

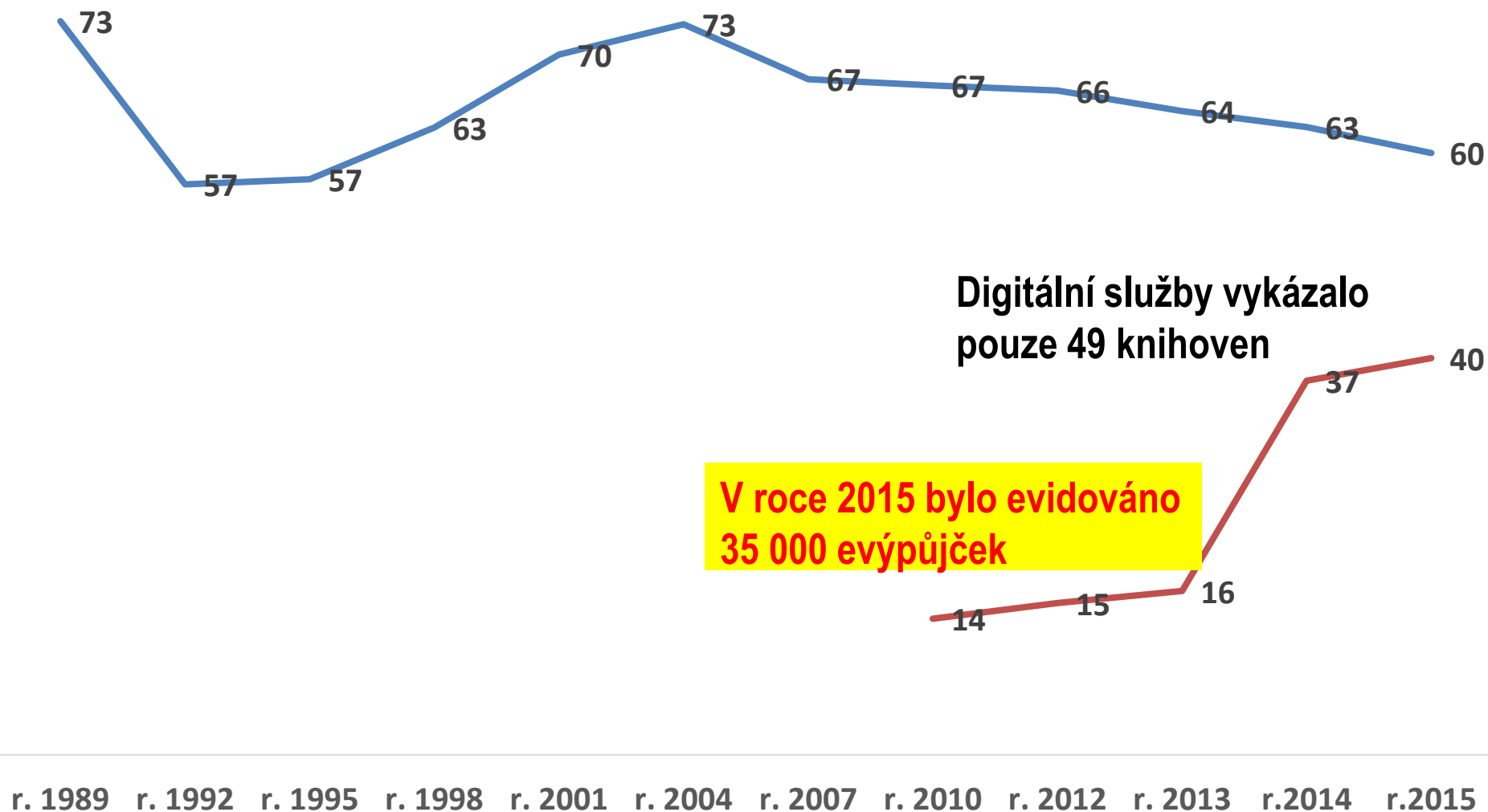

r. 1989 r. 1992 r. 1995 r. 1998 r. 2001 r. 2004 r. 2007 r. 2010 r. 2012 r. 2013 r. 2014 r. 2015

Vývoj počtu výpůjček a stažených digitálních dokumentů ve veřejných knihovnách (mil.)

Počet výpůjček

Počet stažených digitálních dokumentů

E-půjčování ve světě (2014)

Země	Počet uživatelů	Počet titulů	Počet stažení
Czech Republic		2 000	800
Estonia	2 400	922	14 000
Denmark	21 000	4 599	
Belgium	2 000	415	4 000
France		9 000	
Finland	12 000	1 485	
Germany		160 000	12 000 000
Netherlands	100 000	7 500	400 000
Norway		28 000	
Slovenia	10 000	800	
Spain		1 500	
Sweden	30 000	11 000	
UK	4 369	893	
Italy (MLOL)	101 551	43 756	267 000
Total Europe	283 320	269 771	12 685 000
USA (Overdrive DATA)		1 000 000	105 000 000

Knižní trh - svět

IFLA Trend Report 2013

❑ Podíl eknih na trhu

- USA 25 %
- Velká Británie 25 %
- Německo 10,6 %
- Francie 3 %
- Španělsko 3-5 %
- Itálie 4-5 %
- Nizozemsko 10 %
- Švédsko 1 %

❑ Vývoj tržeb z prodeje eknih v USA

	Růst tržeb z prodeje eknih
2010	+ 252 %
2011	+ 159 %
2012	+ 28 %
2013	+ 5 %

Zdroj: Global eBook

Vývoj tržeb naznačuje, že eknihy budou spíše doplňkem tištěných knih (stejně jako zvukové knihy), než aby byly náhradou tištěných knih

Knižní trh e-knih – Česká republika

Rok	Prodané ks	Velikost trhu mil. Kč	Podíl na trhu %
2010	neměřeno		0%
2011	17 000	2	0,03%
2012	200 000	24	0,38%
2013	450 000	54	0,86%
2014	1 000 000	120	1,67%

Celková nabídka: cca 12 000 titulů, cca 220 nakladatelů

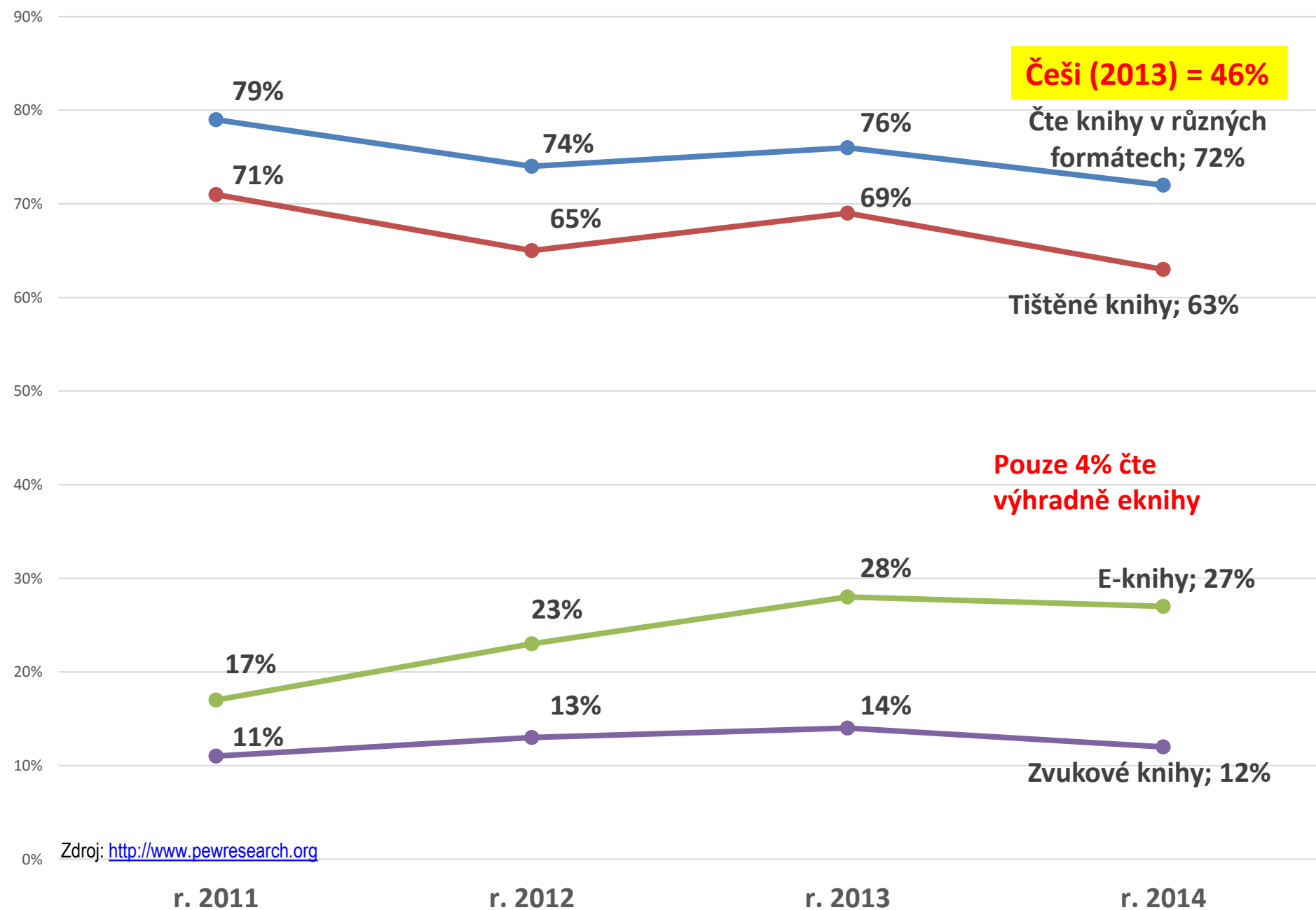
Technické vybavení obyvatel:

- 0,6 mil. čteček e-knih
- 1,2 mil tabletů
- Mobil 98% obyvatel

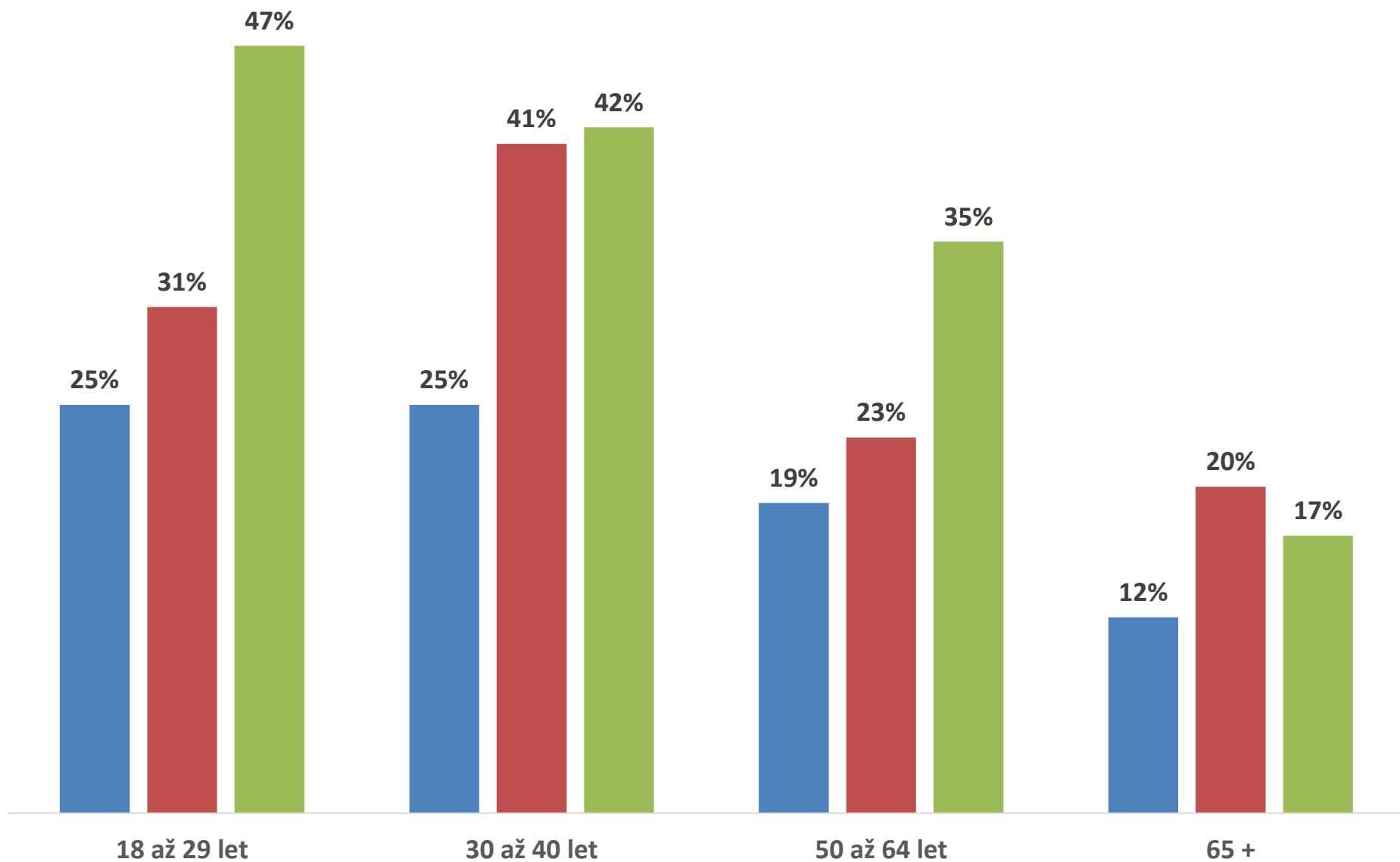
**Knihovny nabízí
asi 2 500 titulů**

USA - % dospělých, kteří v posledním roce četli knihy

USA - % těch, kteří v průběhu roku četli e-knihy

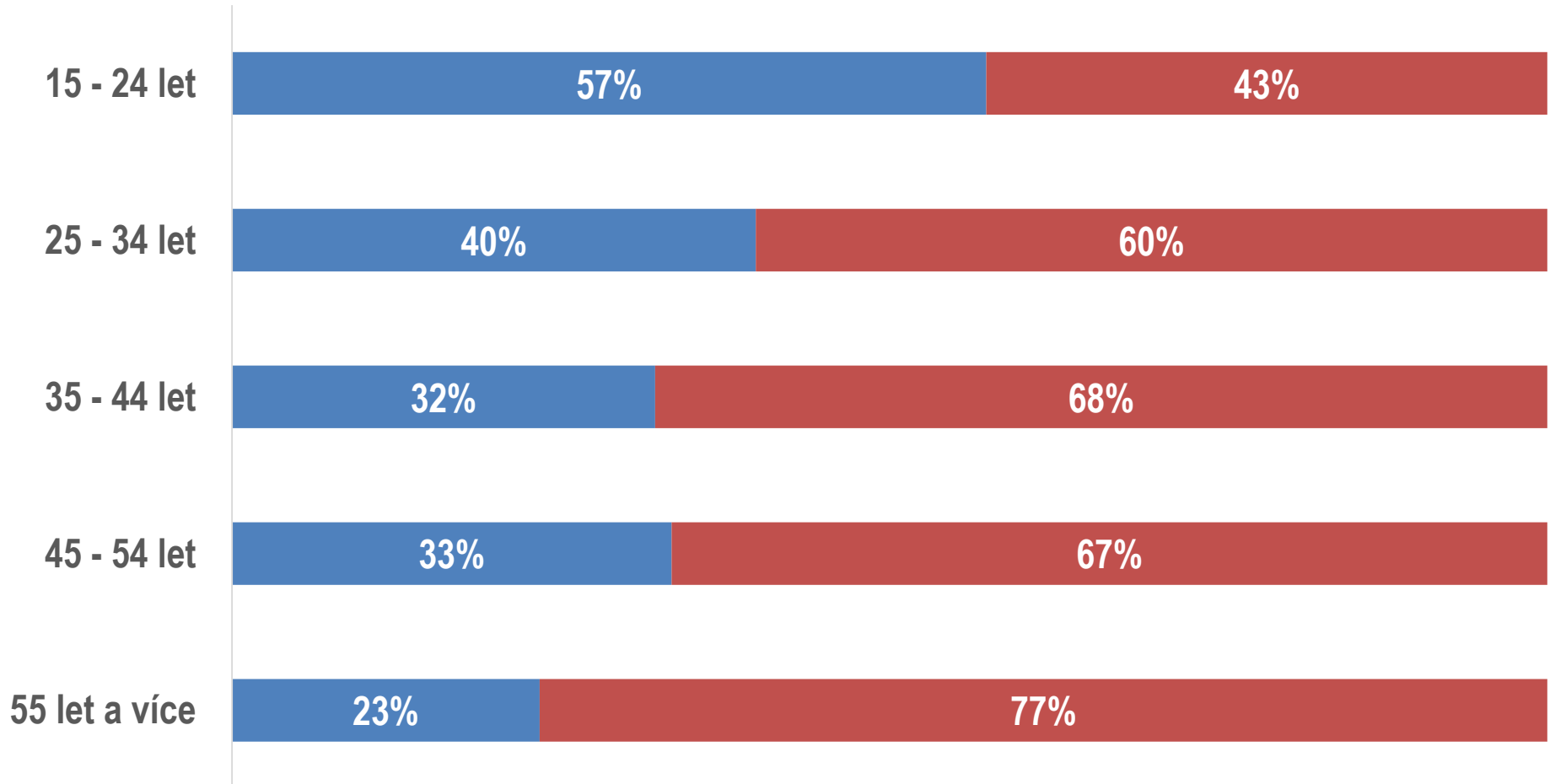
■ r. 2011 ■ r. 2012 ■ r. 2014

Čtete knihy v elektronické podobě?

ČR - internetová komunita 2016

■ Ano ■ Ne

Čtenáři e-knih a vzdělání

Internetová komunita 2016

■ Ano ■ Ne

VŠ/VOŠ

42%

58%

SŠ s maturitou

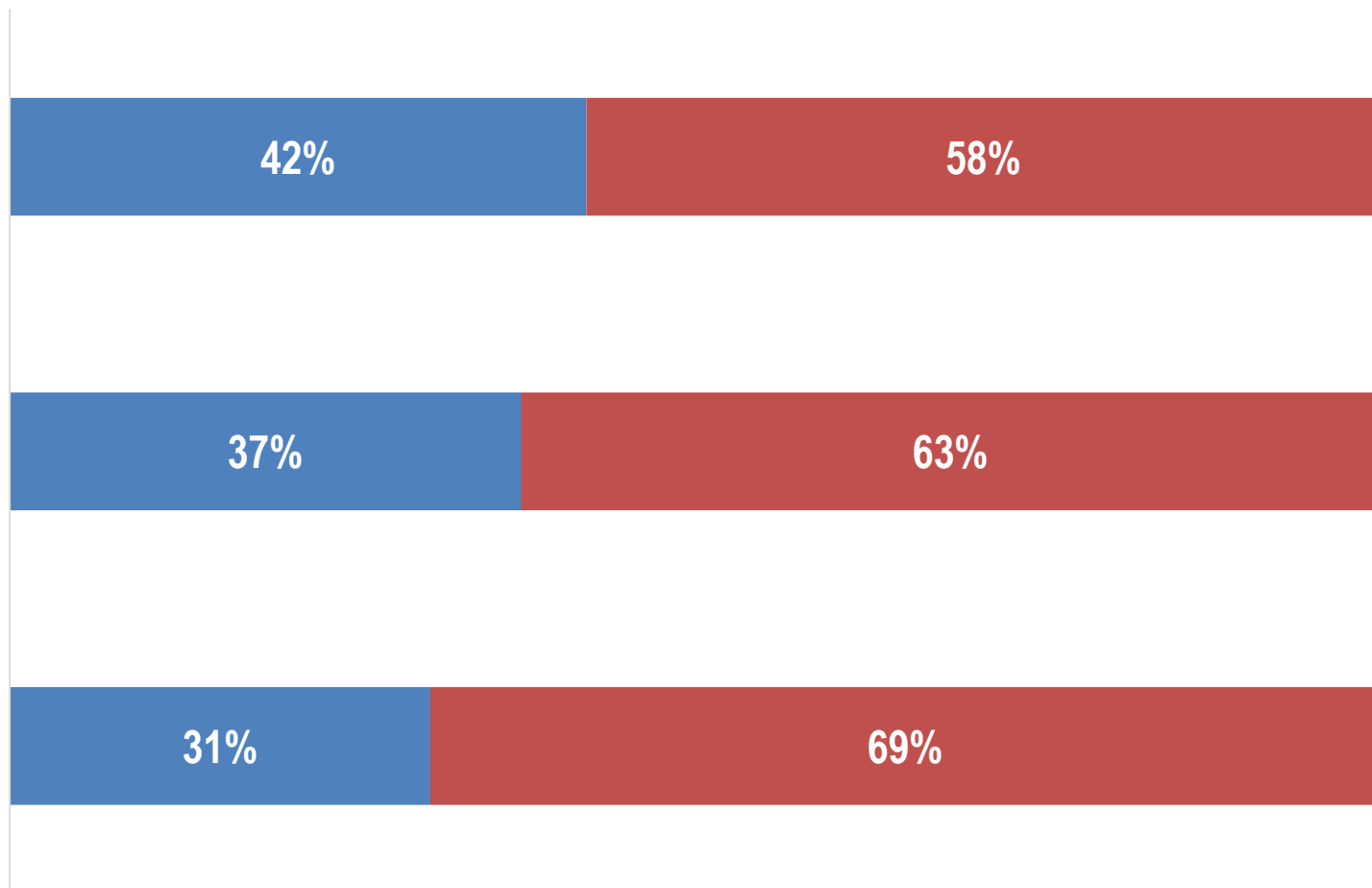
37%

63%

ZŠ/SŠ bez maturity

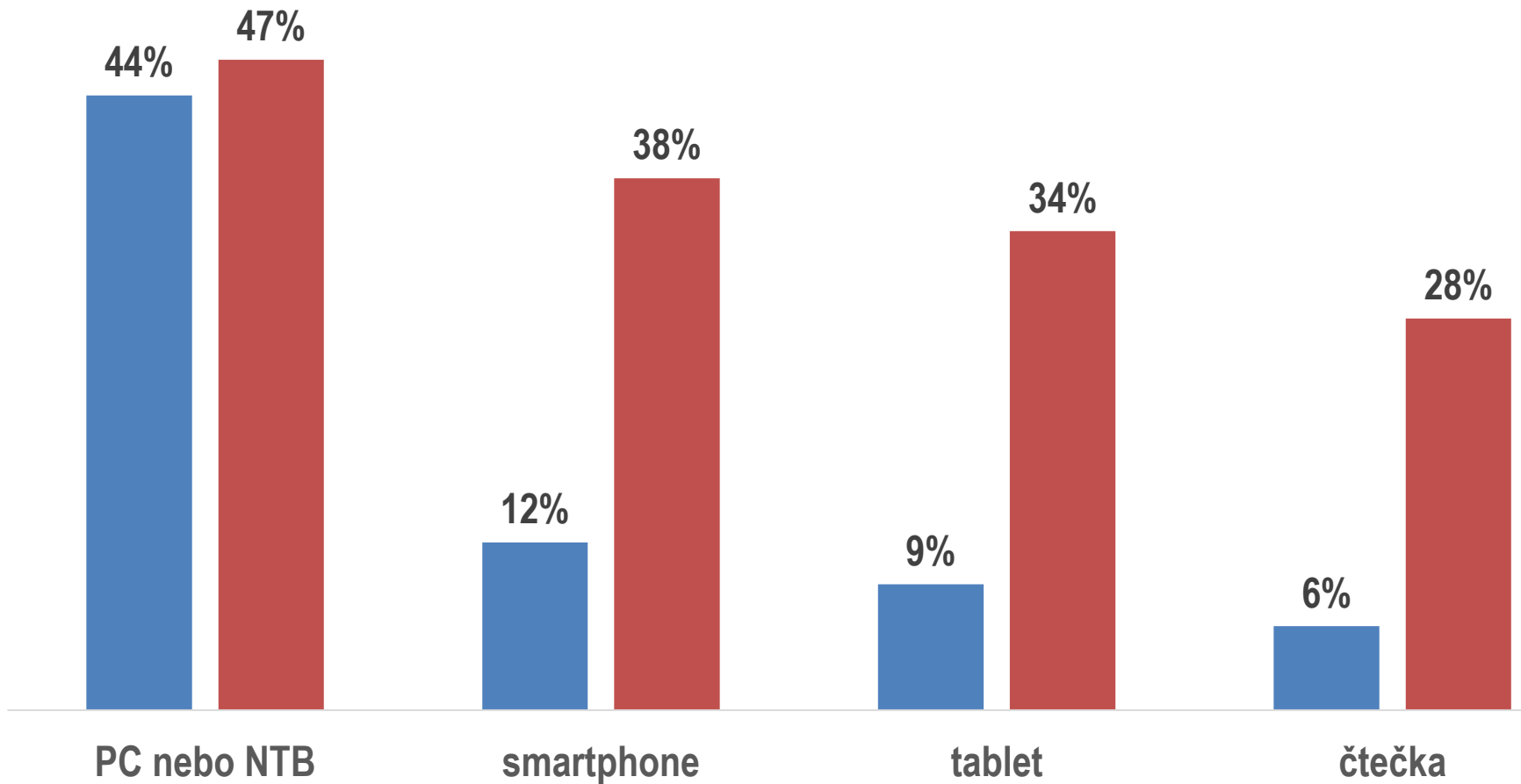
31%

69%

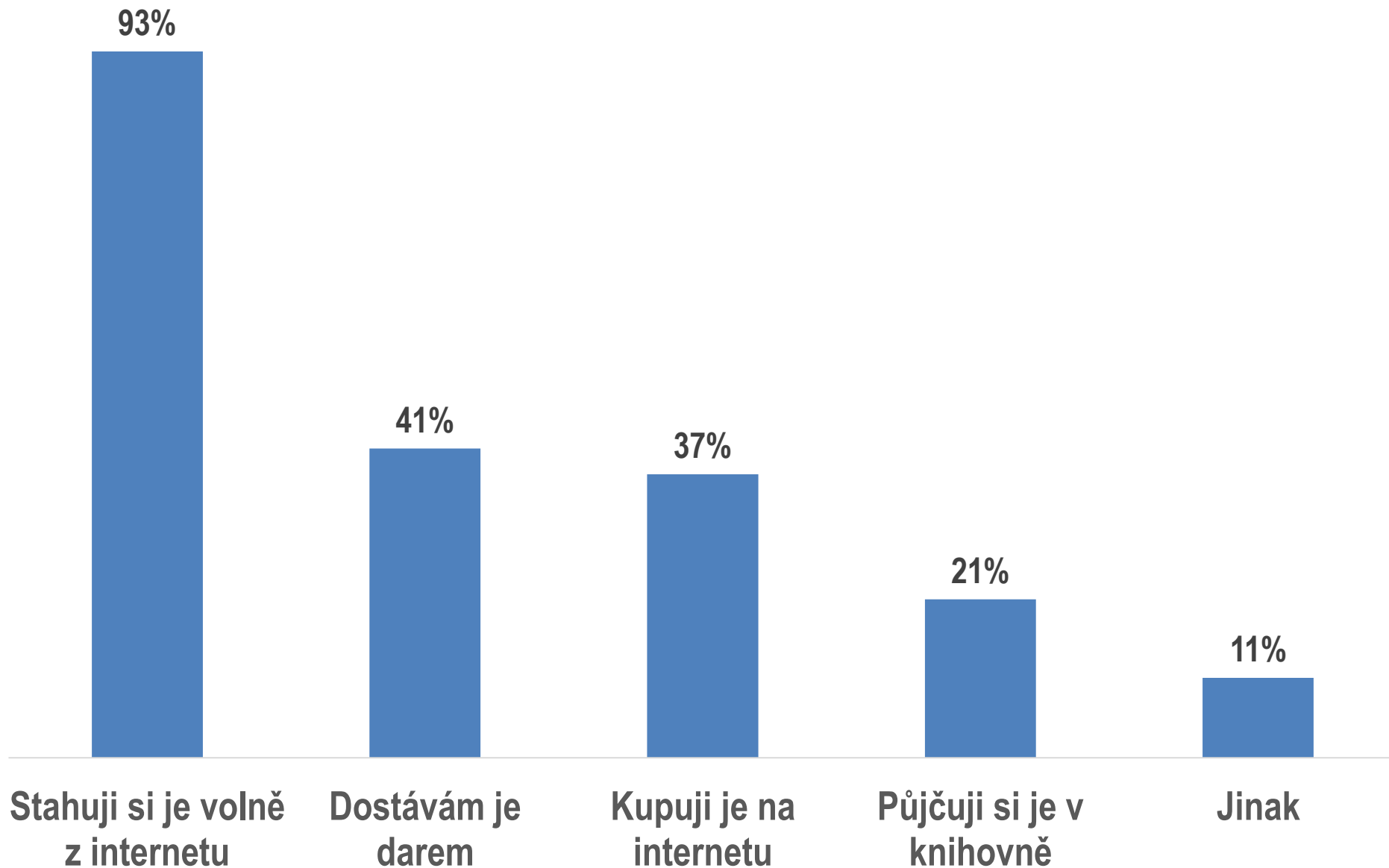
Jaká zařízení používáte pro čtení knih? (ČR)

■ 2013 ■ 2016

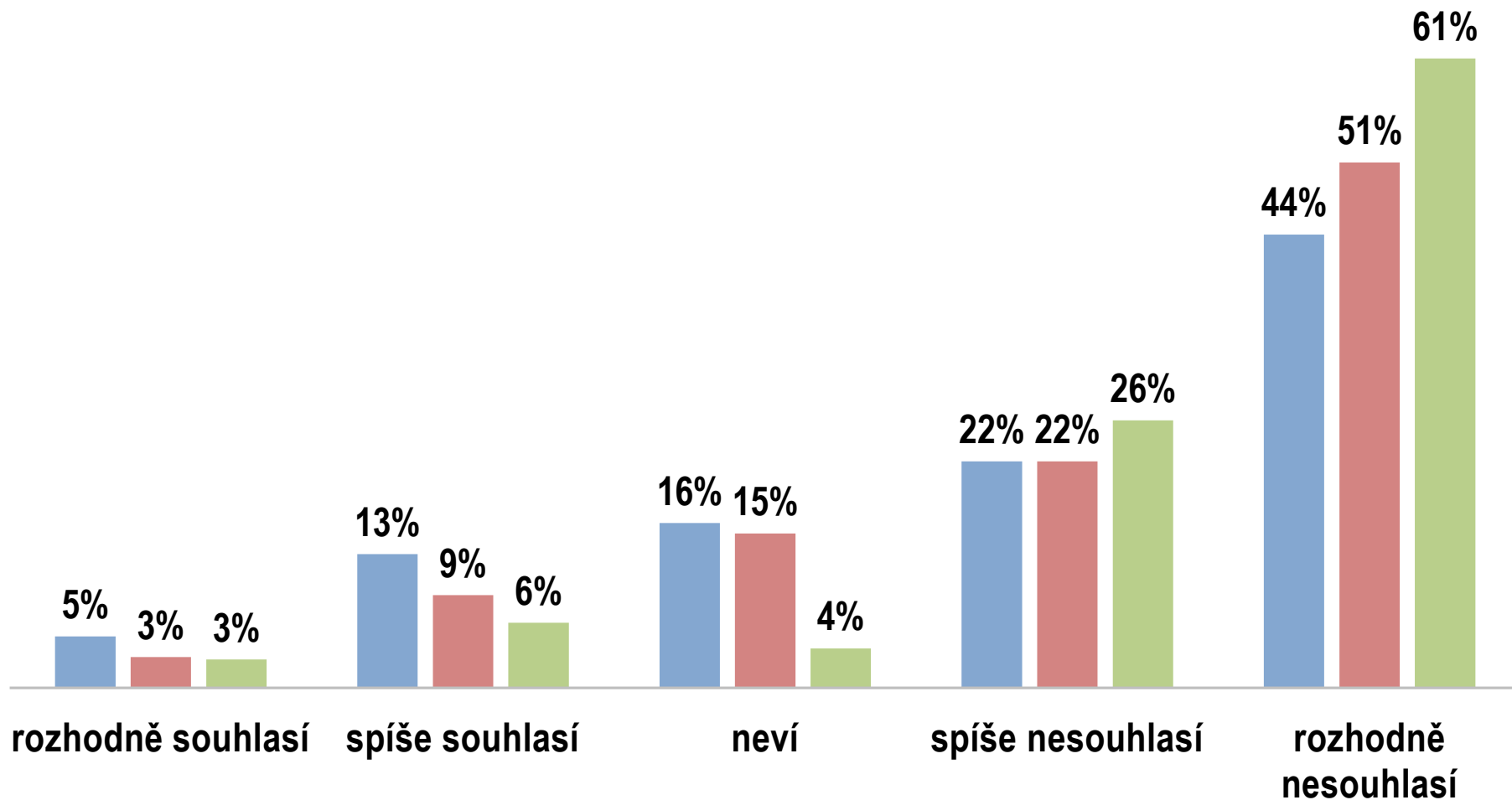
Kde získáváte e-knihy?

Internetová komunita 2016 (ČR)

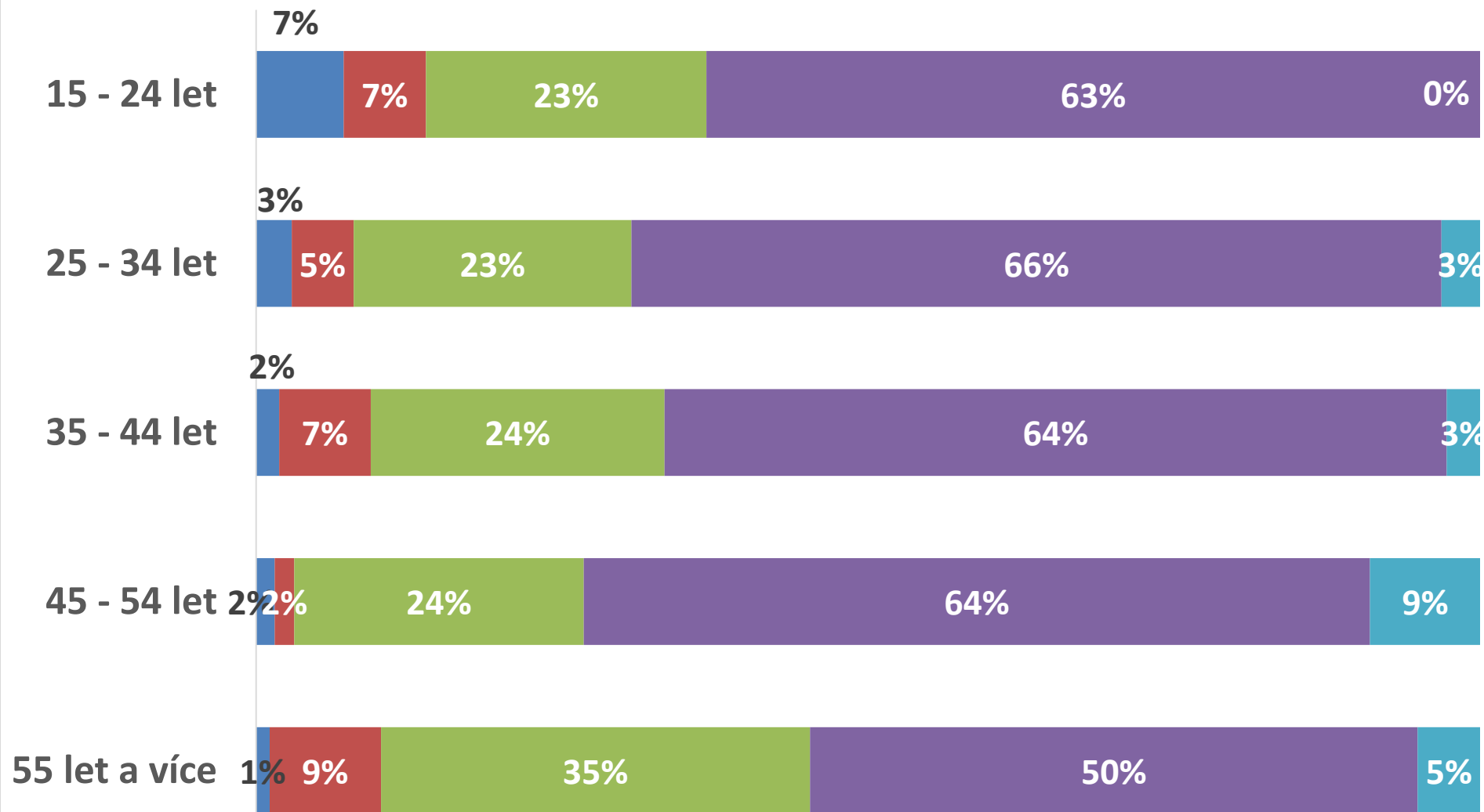
Souhlasíte s názorem, že e-knihy nahradí knihy tištěné? (ČR)

■ 2010 ■ 2013 ■ 2016

Nahradí e-knihy tištěné knihy? (2016 internetová komunita)

■ Rozhodně souhlasím ■ Spíše souhlasím ■ Spíše nesouhlasím ■ Rozhodně nesouhlasím ■ Nevím, neuvažoval(a) jsem o tom

Budou Češi e-knihy číst jako Američané?

☐ V České republice se proti chřipce očkuje asi 5 % lidí

☐ V Německu, Velké Británii, Francii či Španělsku to je přes 20 %

☐ V USA se proti chřipce očkuje 46 % lidí

Co omezuje e-půjčování ve veřejných knihovnách ČR?

- ❑ Autorský zákon + knihovní zákon
- ❑ Malý knižní trh
- ❑ Slabá nabídka
 - Obavy nakladatelů
- ❑ Slabý zájem uživatelů
 - Malá informovanost o nových službách
 - Nedostatečná nabídka
 - Konzervativní přístup, omezené technologické vybavení
- ❑ Slabý zájem knihoven
 - Vysoké náklady – nový AKS
 - Vysoká cena výpůjčky = 49,- Kč/výpůjčka
 - E-půjčování není perspektivní???
 - Chybí strategie – o co by knihovny měly usilovat
- ❑ Co budou veřejné knihovny nabízet hybridním čtenářům?

E-depozit

**Povinný „výtisk“ digitálních dokumentů
(elektronické knihy a časopisy, web)**

Zatím nefunguje e-depozit

☐ Neumíme shromažďovat, zpracovávat, uchovávat a zpřístupňovat e-knihy a další digitální dokumenty

☐ Odhad celkové produkce českých e-knih r. 2015

- Počet vydavatelů: 220
- Celková produkce do konce 2015: cca 12 000 titulů
- Dynamický růst: autoři jako nakladatelé

Problémy

☐ Chybí legislativa pro e-depozit (novela stávající legislativy povinného výtisku)

☐ Chybí infrastruktura a pracovní kapacity pro shromažďování, zpracování, trvalé uchování a zpřístupnění e-knih

Dopady

☐ Podstatná ztráta kulturního dědictví

- Nestálost digitálních dokumentů a jejich producentů
- Postupný zánik licencí

☐ Nemožnost dohadovat licence na zpřístupnění

- Tržní produkce
- Netržní, dotovaná produkce knih a periodik

☐ Nemožnost poskytovat služby

- Zpřístupnění na místě samém v krajských knihovnách
- E-půjčování nekomerční produkce

Novela legislativy pro edepozit

Novela 3 zákonů

☐ Neperiodická literatura – eknihy

- Zákon o neperiodických publikacích 37/1995

☐ Periodická literatura - elektronické noviny a časopisy

- Tiskový zákon (periodika) 46/1995

☐ Webové dokumenty v doméně CZ (WebArchiv)

- 57/2001 knihovní zákon

Zpřístupnění edepozitu

☐ **Základní formy: komerční produkce eknihy + eperiodika???**

- **Zpřístupnění na místě samém**
- **Zhotovení tiskové rozmnoženiny – limitovaný rozsah**
 - Národní knihovna ČR
 - Krajské knihovny???

☐ **Webarchiv – NK ČR na místě samém + kopie**

☐ **Mimotržní produkce**

- **Možnost uzavírání individuálních licenčních smluv**
- **Zpřístupnění prostřednictvím knihoven**

Zpřístupnění výsledků digitalizace knihovných fondů

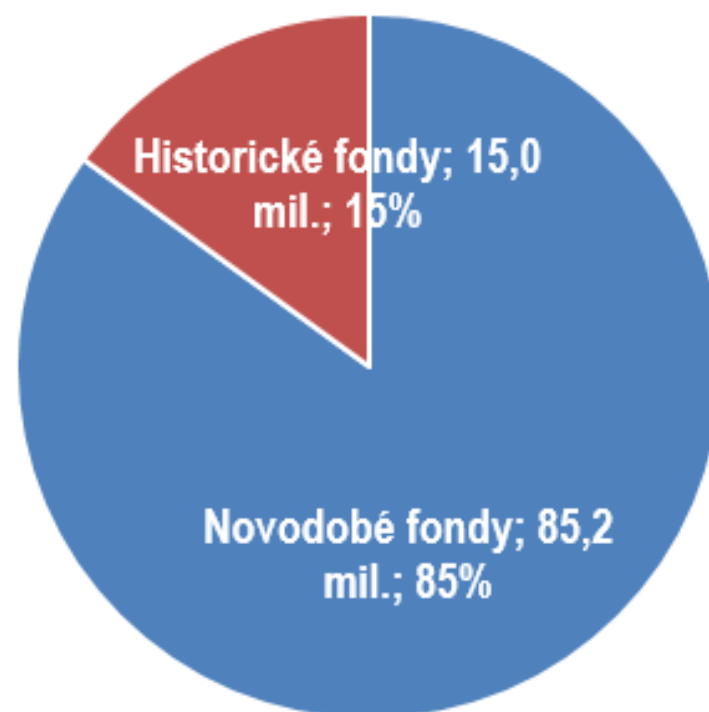
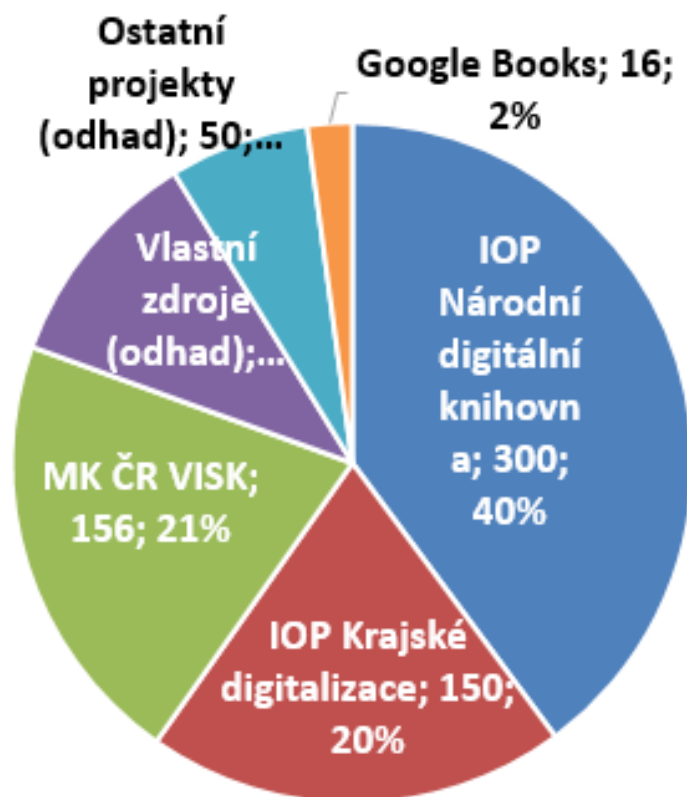
Díla nedostupná na trhu

Od poloviny 90. let se v českých knihovnách digitalizuje

- ❑ Národní digitální knihovna (IOP)
 - 115 000 monografií, 1400 periodik / 40 000 000 stran
- ❑ Krajská digitalizace (IOP)
 - 60 000 svazků / 11 000 000 stran
- ❑ VISK 7 – novodobé dokumenty
 - Ročně přibývá: 1 500 svazků / 450 000 stran ročně
- ❑ VISK 6 Manuscriptorium – rukopisy a staré tisky
 - 13 750 000 stran
- ❑ Google books v NK ČR
 - 100 000 svazků / 11 000 000 stran, plán 200 000 svazků
- ❑ + další individuální projekty knihoven např. KNAV, MKP, NLK

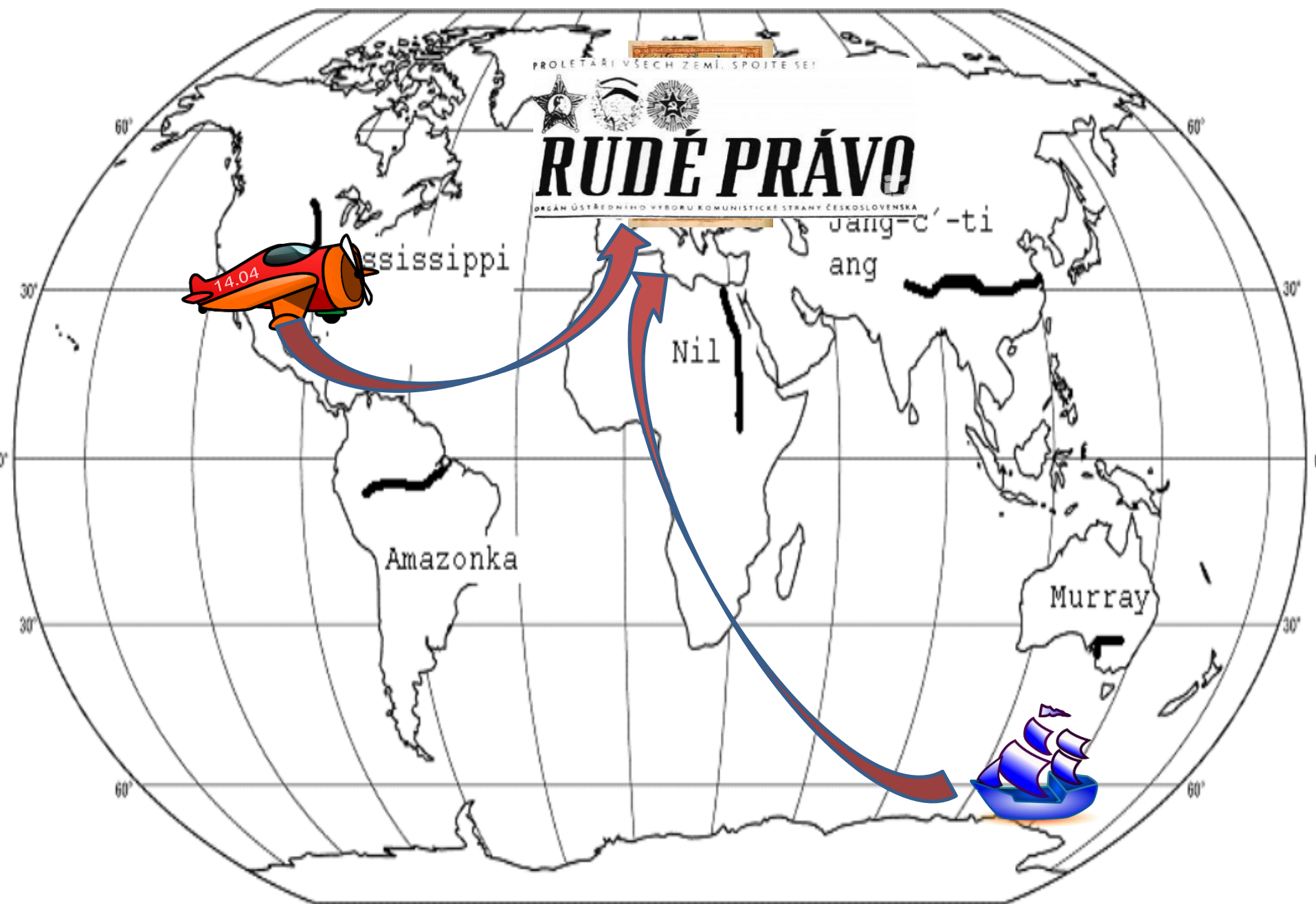
Dlouhodobý cíl: digitalizovat vše, co bylo vydáno na území ČR

Celkem digitalizováno 100,3 mil. stran

Výdaje na digitalizaci cca 753 mil. Kč

85% výsledků nelze efektivně využít

Novela autorského zákona: rozšířená kolektivní správa

☐ Možnost uzavírání hromadných licenčních smluv pro knihovny

☐ Současné uzavřené kolektivní smlouvy:

- Půjčování zvukových a zvukově obrazových záznamů
- Veřejné čtení
- Elektronické dodávání dokumentů

☐ Nová možnost: zpřístupnění děl nedostupných na trhu v digitálním prostředí

- Hlavní partneři: Národní knihovna, Dilia, OOA-S
- Smlouvy budou platit pouze pro knihovny dle zákona 257/2001 Sb.
- Smlouvy se vztahují na všechny autory
 - Včetně těch, které DILIA, OOA-S nezastupují
 - Každý autor má právo od smlouvy odstoupit

☐ Úhrada za užití autorských děl

Co je to dílo nedostupné na trhu?

☐ Monografie, knihy vydané na území ČR

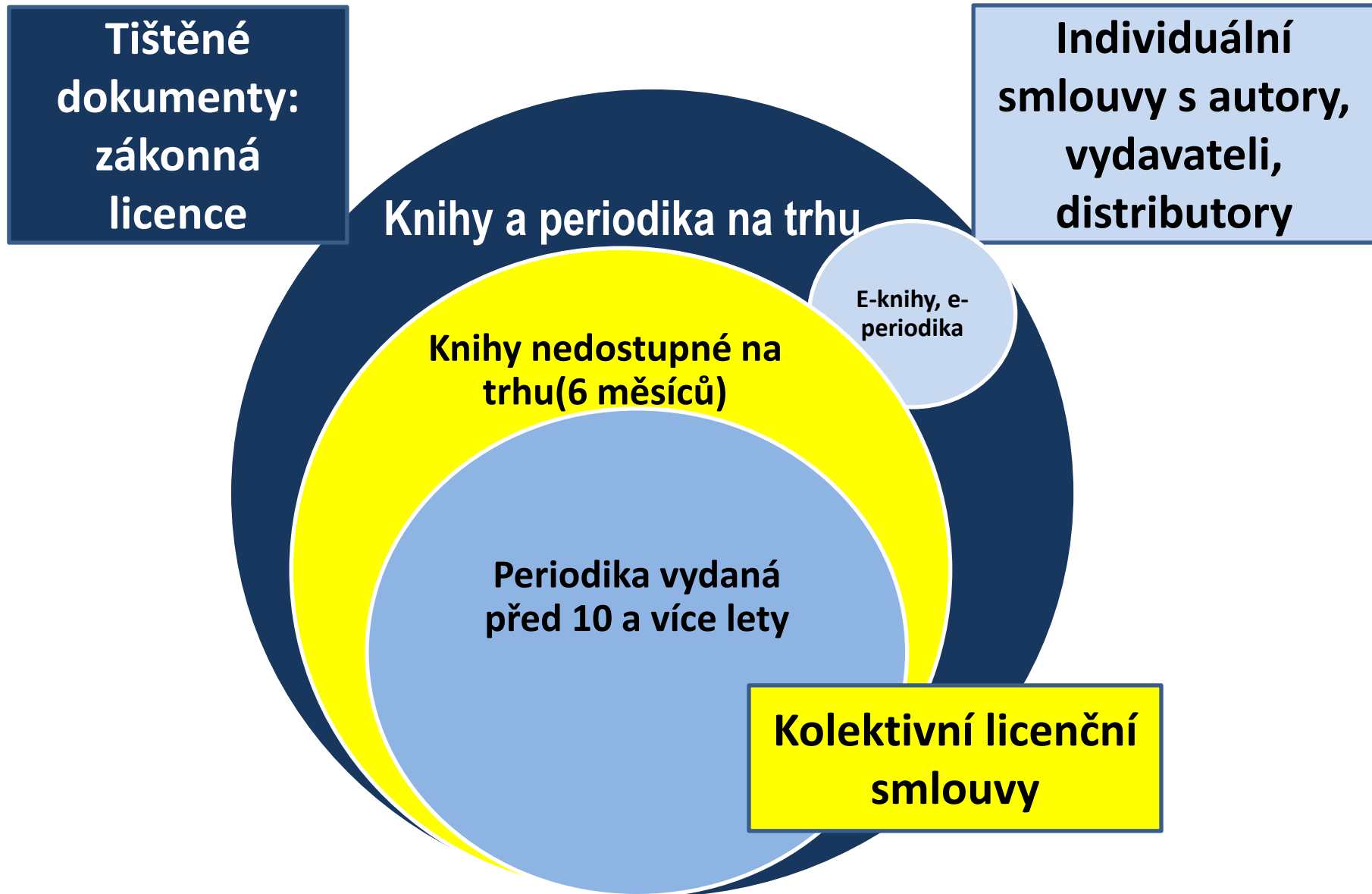
- Dílo v druhově shodném nebo obdobném vyjádření, které nebylo možno ve lhůtě 6 měsíců od doručení návrhu při vynaložení přiměřeného úsilí a za obvyklých podmínek opatřit za úplatu v běžné obchodní síti a
- jeho užití není zjevně předmětem prodejních nebo licenčních podmínek, které zařazení do rejstříku vylučují (Vyloučení: e-knihy).

☐ Periodika vydaná na území ČR:

- před 10 a více lety, není-li jejich užití zjevně předmětem licenčních podmínek (Vyloučení: Anopress, Newton, placené archivy vydavatelů).
- Dílo obsažené v jednotlivém vydání periodického tisku se v tomto případě považuje za zařazené do rejstříku jen jako součást takového vydání.

☐ Údaje o díle jsou **součástí Rejstříku** děl na trhu nedostupných (RDNT)

Rozdělení vydavatelské produkce pro účely AZ

Autorsky chráněná díla = 70 let od smrti autorů

Rejstřík děl nedostupných na trhu: § 97f

Rejstřík děl na trhu nedostupných(RDNT)

- ❑ Rejstřík provozuje Národní knihovna - zpřístupňuje ho veřejnosti formou dálkového přístupu.
- ❑ Rejstřík obsahuje výhradně díla slovesná, včetně děl do nich vložených (např. ilustrace, fotografie).
- ❑ Návrh na zařazení do RDNT podává:
 - **Nositel práv (např. autor, nakladatel, distributor)**
 - **Evidovaná knihovna**
 - **Kolektivní správce (Dilia)**
- ❑ NK ČR návrh zveřejní bez zbytečného odkladu
- ❑ NK ČR zařadí dílo do rejstříku po prověření, že není dostupné na trhu

Vyřazení z RDNT

- ☐ Nositel práv je oprávněn Národní knihovnu písemně vyzvat k vyřazení svého díla z rejstříku.
- ☐ Národní knihovna dílo z rejstříku vyřadí nejpozději poslední den následujícího kalendářního měsíce, v němž jí byla výzva doručena.
- ☐ Vyřazením díla z rejstříku není dotčena platnost oprávnění k výkonu práv na užití podle § 97e odst. 2 písm. i), které bylo poskytnuto před datem vyřazení.

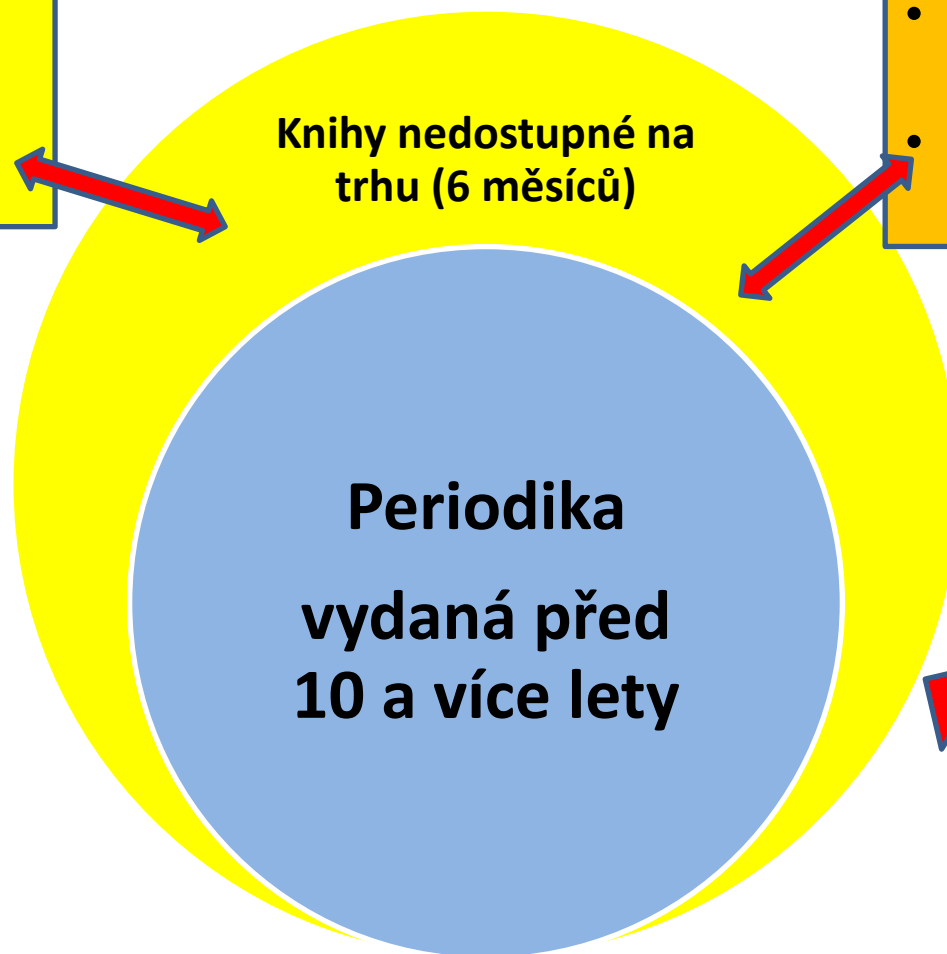
Rejstřík děl na trhu nedostupných

Návrhy na **zařazení**:

- Knihovny
- Autoři, vydavatelé
- Kolektivní správce

Návrhy na **vyřazení**:

- Knihovny
- Autoři, vydavatelé
- Kolektivní správce

Knihy,
periodika na
trhu =

Databáze
knihkupců a
nakladatelů

Provozuje NK ČR

Služby a informace rejstříku

- ☐ Rejstřík je veřejně přístupný
- ☐ Vkládání návrhů na zařazení
- ☐ Vkládání návrhů na vyřazení
- ☐ Seznamy nově zařazených děl
- ☐ Vyhledávání:
 - Autor
 - Nakladatelství
 - Rok vydání

K čemu je Rejstřík užitečný?

- ❑ Cíl: registrovat díla, na která je možno uzavřít hromadné licenční smlouvy na zpřístupnění
- ❑ Smlouvy uzavírá NK ČR za všechny knihovny evidované dle knihovního zákona s kolektivním správcem (Dilia OOA-S)
- ❑ Platnost smluv max. 5 let s možností prodloužení
- ❑ Služby budou poskytovány prostřednictvím Národní digitální knihovny

Národní digitální knihovna (koncept)

- Sdílení mezi knihovnami
- Služby: na místě samém, vzdálený přístup, výpůjčka, tištěné kopie...
- Zabezpečení

Hromadné licence

Vydavatelé:
Povinný exemplář

- Sdílení mezi knihovnami
- Služby: na místě samém, vzdálený přístup, výpůjčka, tištěné kopie...
- Zabezpečení

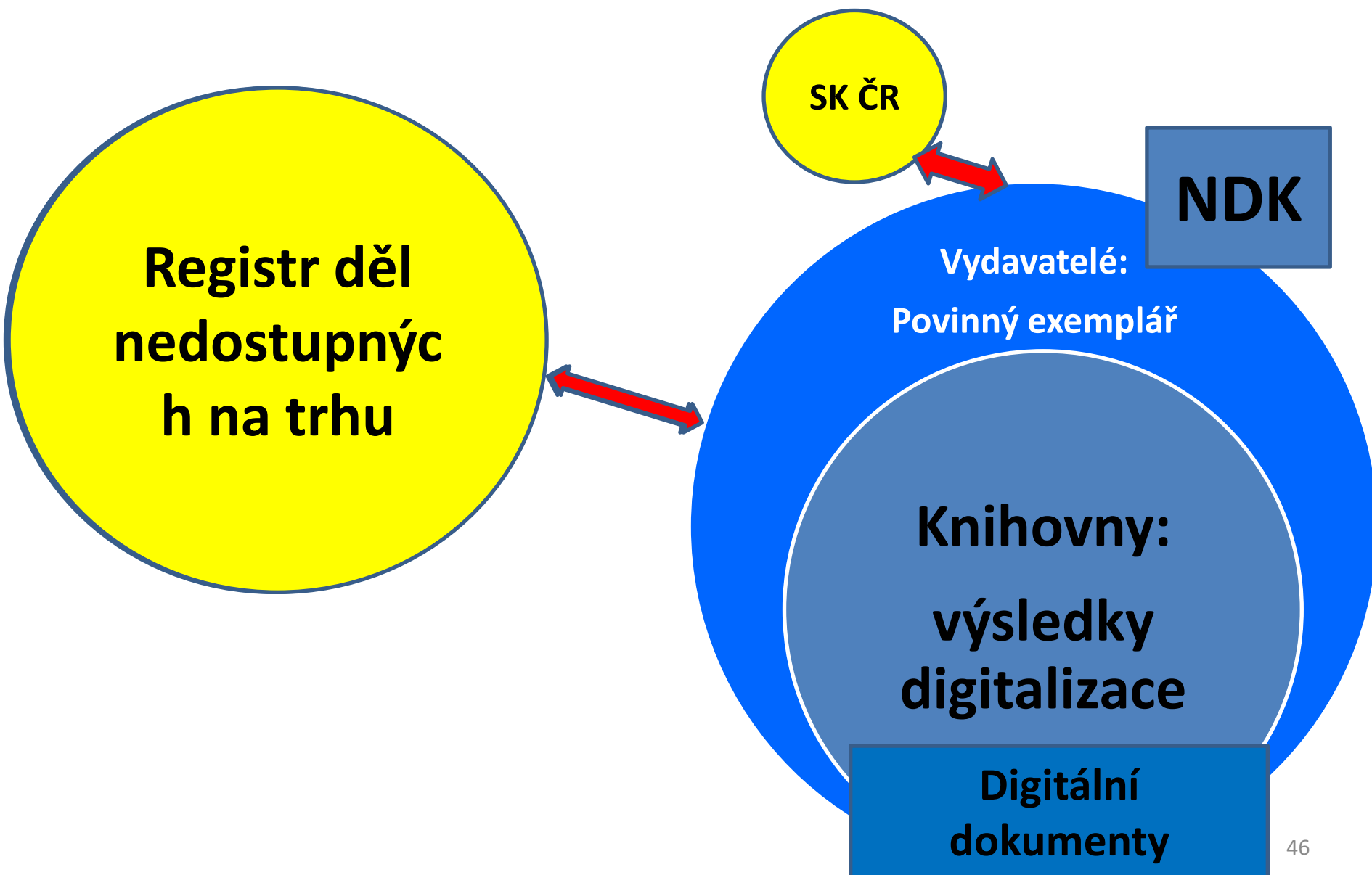
Individuální licence

Knihovny:
výsledky
digitalizace

Provozuje NK ČR

Přístup všechny knihovny

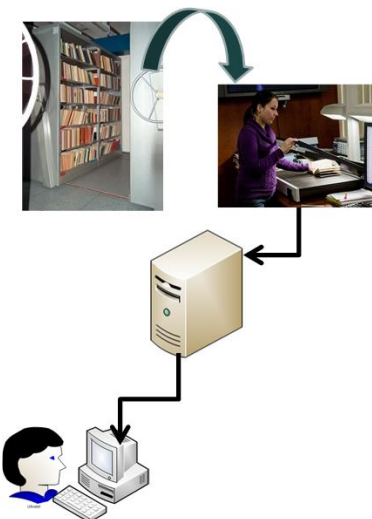
Rejstřík a Národní digitální knihovna

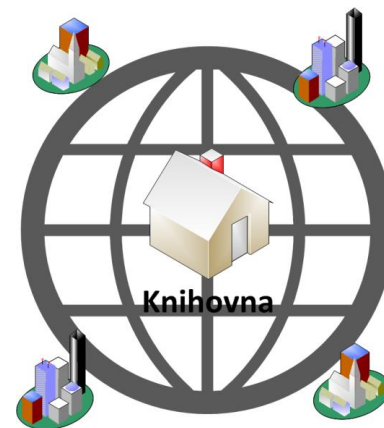
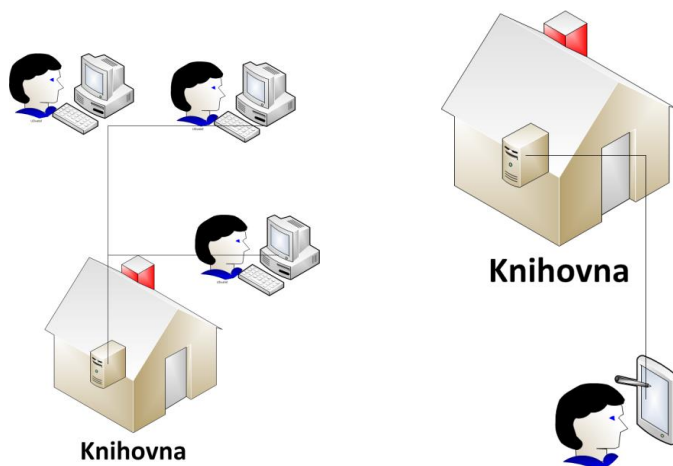
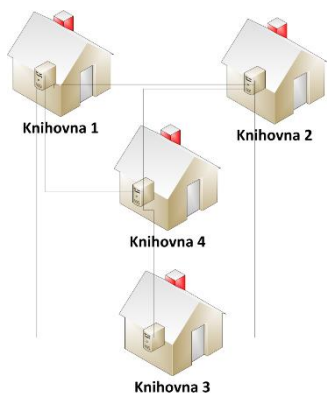
Dva hlavní cíle služeb

1. Zpřístupnit ve všech knihovnách **na místě samém (prezenčně)**:
 - Vše co bylo zdigitalizováno a není dostupné na trhu
2. Diferencovaně poskytovat další služby v digitálním prostředí
 - **Vzdálený přístup, eVýpůjčka, EDD, tisk...**

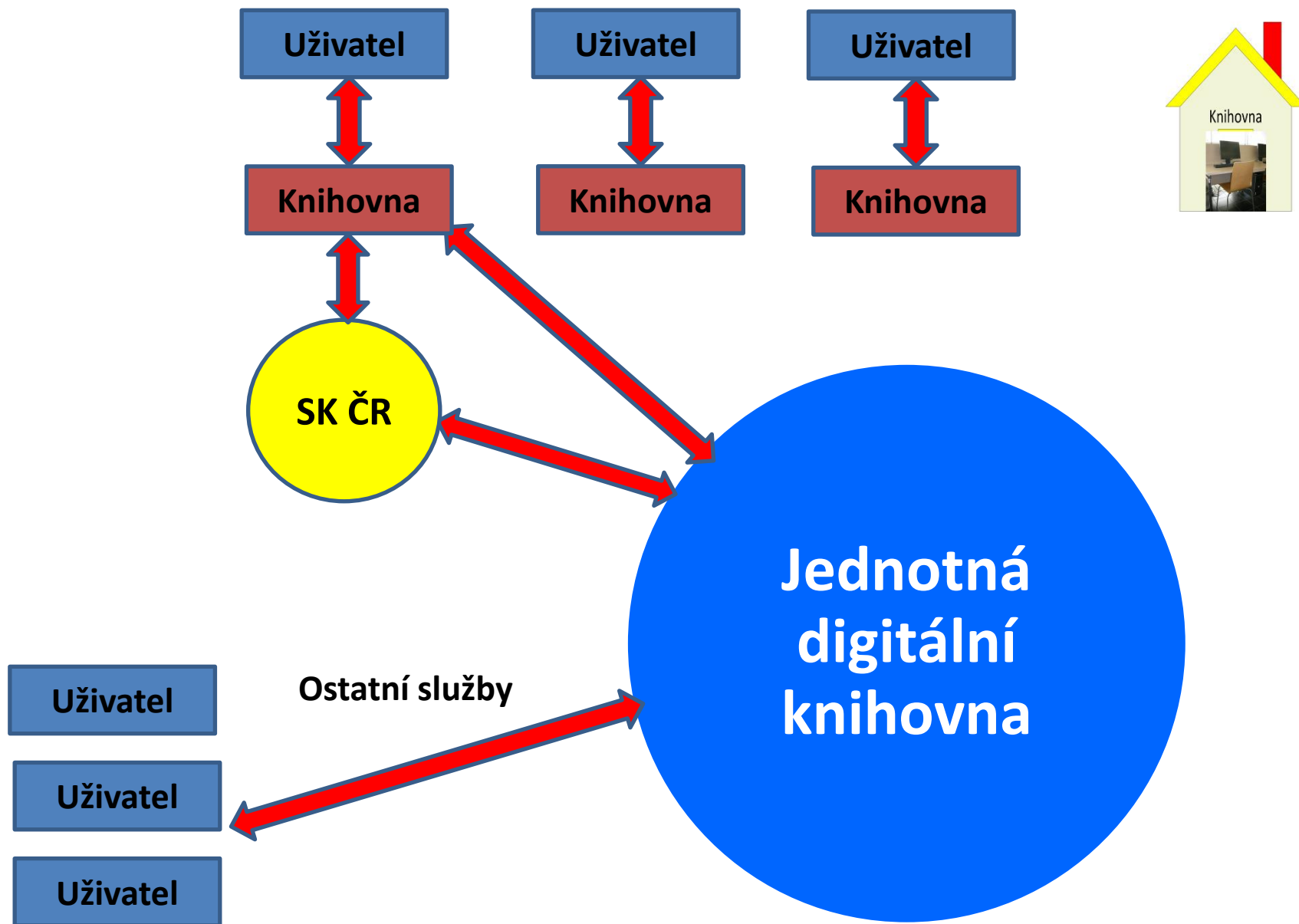
Druhy knihovních služeb v digitálním prostředí

Národní digitální knihovna

Národní digitální knihovna – poskytování služeb

Kolik to bude stát, kdo to zaplatí?

❑ Hlavní typy služeb

- **Zpřístupnění na místě samém (sdílení digitální kopie)**
 - Bezplatný přístup všem bez rozdílu
- **Dálkový přístup (placená licence)**
- **Půjčování e-knih (placená licence)**
- **EDD – elektronické dodávání dokumentů (poskytování digitálních kopií (placená licence)**
- **Digitální kopie (placená licence)**
- **Tisk z digitálních předloh (placená licence – zvláštní sazby)**

❑ Kdo bude platit?

- **Státní rozpočet**
- **Knihovna**
- **Uživatel**
- **Dotované ceny**

Slovenský model

❑ Zpřístupnění prostřednictvím portálu Slovakiana

❑ Registrovaný uživatel

- **Neomezený streaming**

- Žádné úpravy, nemožnost stáhnout, kopírovat a uložit
- Zabezpečení každé rozmnoženiny, vodoznak
- Cena 3,50 EUR měsíčně

- **Prodej digitálních rozmnoženin**

- Možnost volby formátu
- Zabezpečení – stáhnutí, omezení rozsahu použití – např. maximálně ze 4 zařízení (počítač, tablet, smartfon + 1 další)
- Cena – kategorizace podle typu literatury odborná 5 EUR, ostatní 4 EUR za stáhnutí monografie

- **Přístup nebude teritoriálně blokován**

- **Dělení příjmů: LITA: 73,7 %, NOC: 13,2 %, SNK: 13,2 %**

❑ Knihovny na tomto modelu neparticipují

Kdy to bude?

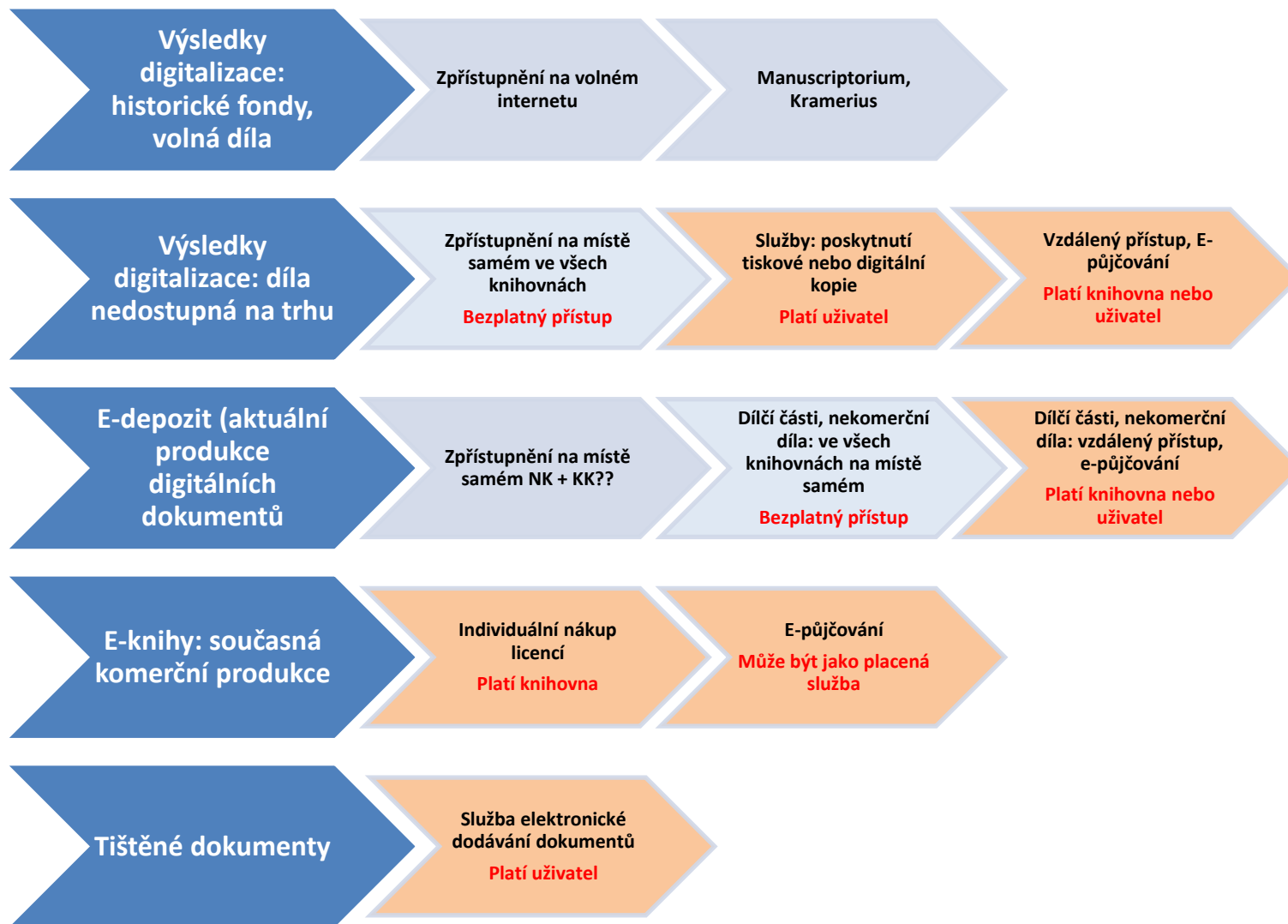
□ Kdy to bude?

- 2017 leden – platnost novely AZ???
- 2017: vybudování rejstříku, uzavření smluv
- 2018: provoz Národní digitální knihovny

□ Přínosy

- Rozsáhlé zpřístupnění starší literatury prostřednictvím knihoven
- Výzkum, vzdělávání, volný čas, hobby
- Ekonomický přínos držitelům práv

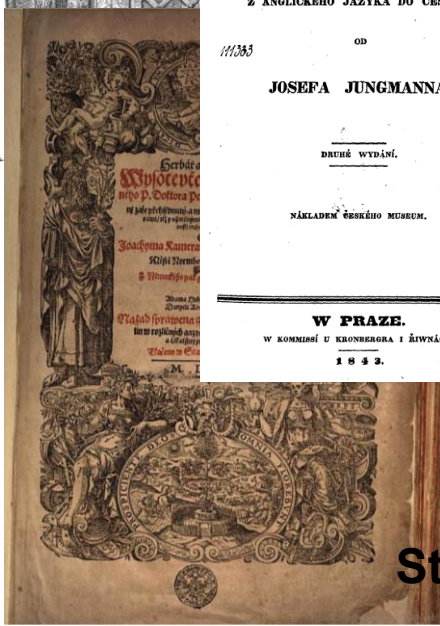
Model zpřístupnění digitálních dokumentů prostřednictvím knihoven

Síla centralizovaného přístupu

Молитвослов
Vydáno: 1861
Prohlížení: 47 546

JANA MILTONA
ZTRACENÝ RÁJ.

PŘELOŽENÝ
Z ANGLICKÉHO JAZYKA DO ČESKÉHO

OD
JOSEFA JUNGMANNA.

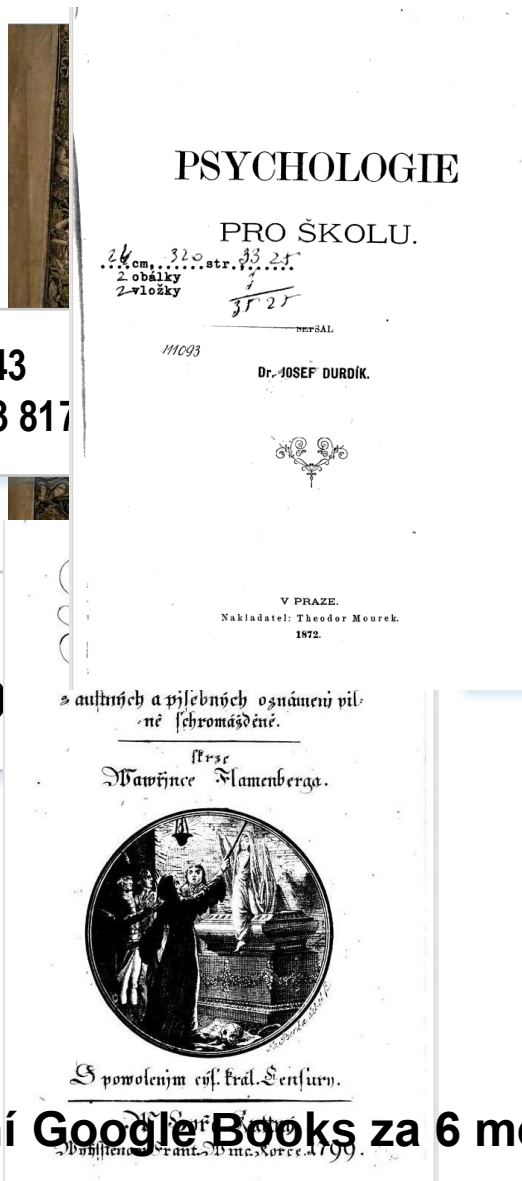
DRUHÉ VYDÁNÍ.

NÁKLADNÍČSKÉHO MUSEUM.

V PRAZE.
V KOMBINÁCI U KRONBERGERA I ŽIVNÁČE.
1853.

Vydáno: 1843
Prohlížení: 3 817

áno: 1596
lížení: 20 89

PSYCHOLOGIE

PRO ŠKOLU.

24 cm., 320 str., 33 25
2 obálky
2 vložky
35 25

SEPSAL

11093

Dr. JOSEF DURDÍK.

V PRAZE.

Nakladatel: Theodor Mourek.
1872.

s autorských a přeložených oznámení pil-
ně schromážděné.

Staré
Havřínce Klamenberga.

S povolením cís. král. Censurn.

Vydáno: 1872
Prohlížení: 2 809

áno: 1799
lížení: 6 767

Statistika využívání Google Books za 6 měsíců

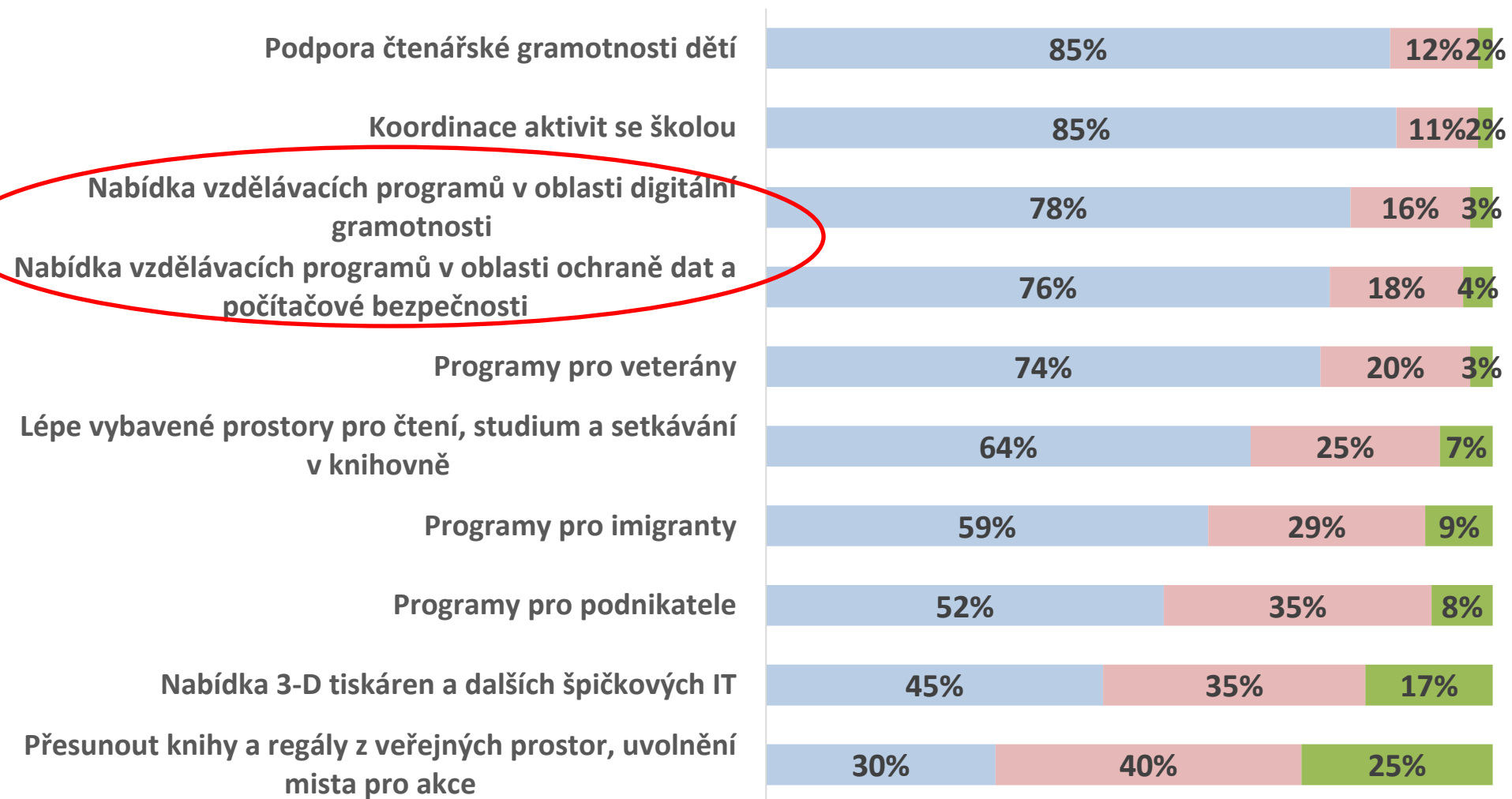
Knihovny na křižovatce

Libraries at the Crossroads

**Jak vidí budoucnost veřejných knihoven
americká veřejnost 2015**

Co by měly knihovny dělat? – Názory veřejnosti USA (2015)

■ Určitě ANO ■ Možná ■ Určitě NE

Strategie digitální gramotnosti 2015 - 2020

Schváleno vládou v červenci 2015

Hlavní vize

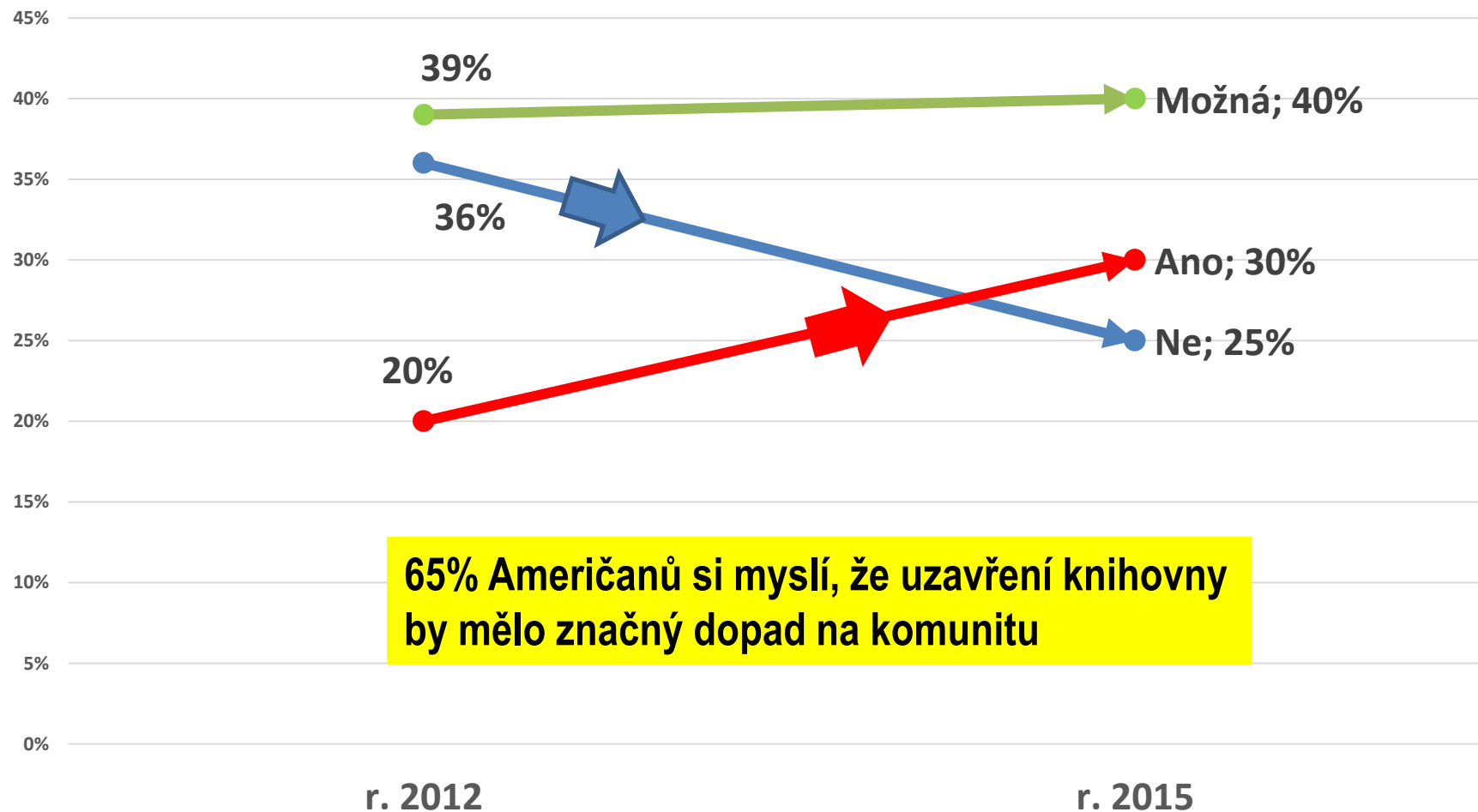
- Připravit občany na využití potenciálu digitálních technologií ke svému celoživotnímu osobnímu rozvoji, ke zvyšování kvality života a ke společenskému uplatnění.
- Efektivní užívání digitálních technologií se stává jedním z faktorů společenské úspěšnosti a tím i jednou z nezanedbatelných podmínek sociálního začlenění.

Strategie digitální gramotnosti

Příležitost pro knihovny

- **Příležitost pro rozvoj pracovníků v oblasti ICT**
 - Vzdělávání pracovníků v oblasti využívání ICT
- **Možnost zlepšit vybavení**
 - Podpora vybudování digitálních center
 - Získání nejnovějších technologií
 - Posílení vnitřních sítí
- **Šance pro rozšíření aktivit**
 - Organizace vzdělávací akcí pro různé skupiny občanů
 - Poskytování poradenství: knihovnice jak „IT guru“

Měly by knihovny přesunout některé knihy a regály z veřejného prostoru a uvolnit místo pro vybavení ICT, studovny, prostory pro setkávání, kulturní akce? – USA (2015)

Na závěr

- ☐ **Veřejné knihovny budoucnosti musí počítat s hybridními čtenáři**
- ☐ **Veřejné knihovny budoucnosti musí svým uživatelům nabízet služby v digitálním prostředí**
- ☐ **Musí umět propojit nabídku tradičních a digitálních služeb**
- ☐ **Musíme v ČR vybudovat fungující systém e-depozitu, včetně systému pro zpřístupnění digitálního obsahu**
- ☐ **Musíme v ČR vybudovat systém zpřístupnění děl nedostupných na trhu**
- ☐ **Knihovny mohou využít příležitost, aby se staly místem podporujícím digitální gramotnost**

Zpřístupňování děl nedostupných na trhu v digitální podobě

**(Veřejné knihovny a jejich služby v digitálním prostředí -
možnosti a meze)**

Vít Richter

Národní knihovna ČR

6.10.2016

Ústí nad Labem

Literatura

- ❑ RAINIE, Lee a Andrew PERRIN. Slightly fewer Americans are reading print books, new survey finds. In: *PewResearchCenter* [online]. Washington: PewResearchCenter, 2015 [cit. 2016-02-14]. Dostupné z: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2015/10/19/slightly-fewer-americans-are-reading-print-books-new-survey-finds/>
- ❑ ZICKUHR, Karthryn, Lee RAINIE a Kristen PURCELL. Library Services in the Digital Age: Patrons embrace new technologies – and would welcome more. But many still want printed books to hold their central place. In: *Pew Internet* [online]. Washington: Pew Internet, 2013 [cit. 2016-02-14]. Dostupné z: <http://libraries.pewinternet.org/2013/01/22/library-services/>
- ❑ HORRIGAN, John. Libraries at the Crossroads: The public is interested in new services and thinks libraries are important to communities. In: *PewResearchCenter* [online]. Washington: PewResearchCenter, 2015 [cit. 2016-02-14]. Dostupné z: <http://www.pewinternet.org/2015/09/15/libraries-at-the-crossroads/>
- ❑ RAINIE, Lee. 7 surprises about libraries in our surveys. In: *PewResearchCenter* [online]. Washington: PewResearchCenter, 2014 [cit. 2016-02-14]. Dostupné z: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2014/06/30/7-surprises-about-libraries-in-our-surveys/>